

Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызы

Муниципалдыг бюджеттиг ниити ооредилге чери Кара-Чыраа ортумак школазы

ШМК-ның хуралынга көргөн
Протокол № _____
« _____ » _____ 2024 ч.

Директорнуң өөредилге талазы-биле
оралакчызы чөпшээрэн Каж
/Кара-оол Р.Ю./
« 31 » 08 2024 ч.

Школаның директорунун
дугаарлыг доктаалы-
биле бадылаан Осет
« 31 » 08 2024 ч.

Тыва дыл эртеминге ажилчын программа

Класс: 11

Башкызы: Ондар О.В.

Кара-Чыраа - 2024

Тыва дылды өөредиринге тайылбыр бижик.

Тыва дыл тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедишкиннери мөөңнеттинген. Ол - тыва культураның, улустуң аас чогаалынын, литератураның, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларынын, парлалганың, эртемниң, ажил-херек чорудулгазынын, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган.

Тыва школаларга, өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредери уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдың дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары, кылыр ажылдары.

Сорулгалары:

-өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижириниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

-алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарының бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;

-литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазының культуразын бедидер;

-ниитилел амыдыралынга тыва дылдың ужур-дузазын, хөгжүлдезин, өске дылдар аразында ээлеп турар туружун бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

-төрээн дылынга камныг, сонуургалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

-өөреникчилерни номга шын, меделдиг, аянныг номчурунга сундулуг болурунга кижизидер, боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;

-мөзү-шынар, эстетика, күш-ажыл талазы-биле кижизидилгеге бүрүнү-биле ажыглаар;

-харысалгалыг болурунга, өөредилгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидер.

Өөредилгениң чаарттыңан федералдыг күрүне стандартының (17.02.2012 № 413) негелделеринге дүшүр тургустунган Федералдыг ажилчын программада (2023) өскерилгелерни кииргени-биле 2024-2025 өөредилге чылында календарь-тематиктиг планнаашкынны 2023 чылда парлаттыңан Тыва дылдың шенелде өөредилге номунга даянып тургускан.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН 11 класс (34 шак)

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажилдар (хыналда ажил, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 5 шак.

Теория болгаш практика – 29 шак.

Ажыглаар өөредилге ному:

Тыва дыл. 10-11 класс. Авторлары: Е.М. Куулар, Н.Д. Сувандии, С.Э. Лопсан. – Красноярск: ООО Издательство «Офсет», 2023.

Блок	Тема (ооң иштинче кирип турар билиглер)	Шак саны ниити б/ш тема аайы-биле	Өөреникчилерниң ажил-чорудулгазының хевирлери
Синтаксис болгаш пунктуация	Синтаксис болгаш пунктуация	Ниити шагы – 12	Синтаксис болгаш пунктуацияның айтырыгларын билир. Сөс каттыжышкынынга хамаарышкан билиглерни ханыладыр, оларны ылгаар, сөзүглел иштинде домактардан сөс каттыжышкыннарының өзек болгаш чагырткан сөстериниң аразында уткалыг хамаарылгаларын тайылбырлаар. Сөс каттыжышкынының сайгарылгазы. Домакта сөс каттыжышкыннарының кезектериниң каттыжып чоруур холбааларын тывар. Сөс каттыжышкыннары болгаш домактарның тургузуг болгаш утка талазы-биле онзагай талаларын сайгарар. Сөс каттыжышкынының сайгарылгазын кылыр. Домак дугайында билигни катаптаар, оларның кол шынарларын, домакка каттыжар чурумун айтыр. Бөдүүн, нарынчылтыңан болгаш нарын домактарны аңгылаар.
	Синтаксис болгаш пунктуацияның кол билиглери	1	
	Сөс каттыжышкыны	1	
	Синтаксистиг харылзаалар	1	
	Домак, ооң чугула шынарлары. Домакта сөстерниң туружу.	1	
	Домактарны бөлүктээри. Бөдүүн домактар	1	
	Домактың тускайлаан кезигүннери	1	
	Нарын домактың хевирлери. Чагырышпаан нарын домак	1	

	Чагырышкан нарын домак	1	<p>Домактың грамматиктиг ооргазын тывар; домактың чугула болгаш ийиги черге кежигүннерин тывар.</p> <p>Чаңгыс аймак кежигүннерни тодарадыр, бижик демдектерин салыр.</p> <p>Чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгаларны ылгаар.</p> <p>Тускайлаан болгаш тодарадыкчы сөстөрни тывар. Тускайлаан кежигүннерлиг домактарны бөдүүн, нарынчыттынмаан домактар кылдыр эде тургузар.</p> <p>Кирилде сөстөрлиг, кирилде домактарлыг, адалгаларлыг домактарга бижик демдектерин салыр.</p> <p>Нарын домактың кезектериниң кызыгаарын тывар; нарын домакты чагырышкан болгаш чагырышпаан деп ылгаар.</p> <p>Чагырышпаан нарын домактарга чогуур бижик демдектерин салыр.</p> <p>Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.</p> <p>Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның хевирлерин айтыр, оларның аразында холбажыр аргаларын тодарадыр.</p> <p>Чагырышкан нарын домактарга чогуур бижик демдектерин салыр.</p> <p>Бөдүүн домактарга болгаш нарын домактарга домак кежигүннериниң туружун сагыыр.</p> <p>Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.</p> <p>Нарын синтаксистиг конструкцияларның иштинде домактарның кызыгаарын, оларның аразында холбажыр аргаларын тодарадыр.</p> <p>Дорт болгаш доора чугааны аңгылаар, оларга чогуур бижик демдектерин салыр.</p> <p>Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.</p> <p>Немелде онаалгаларлыг диктант.</p>
	Нарын синтаксистиг конструкция	1	
	Дорт болгаш доора чугаа	1	
	<i>Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.</i>	2	
	<i>Немелде онаалгаларлыг диктант</i>		
	<i>Угаан боданышыкын хевиринге чогаадыг.</i>		
	<i>Кыска чогаадыг</i>		
	<i>Шинчилел ажылы «Тыва болгаш орус дылдарда чаңгыс составтыг домактар»</i>		
	<i>Төлевилел камгалалы «Бөдүүн домак дугайында»</i>		
	<i>Сөзүглел-биле ажыл</i>		

			<p>Угаап бодан шышкын хевиринге чогаадыг «Мээң авың онзагай».</p> <p>Кыска чогаадыг «Келир үеде мээң мергежилим».</p> <p>Шинчилел ажылы «Тыва болгаш орус дылдарда чаңгыс-составтыг домактар».</p> <p>Төлевилел камгалалы «Бөдүүн домак дугайында».</p> <p>Сөзүглел-биле ажыл. Бердинген сөзүглелге чогуур бижик демдектерин салыр.</p> <p>Белеткеп каан сөзүглелге бижик демдектерин салыр, частырыгларын эдер.</p>
Стилистика	Стилистика	Ниити шагы – 12	<p>Публицистика (парлалга) стилиниң шынар демдектерин айтыр.</p> <p>Парлалга стилиниң лексика болгаш синтаксис талазы-биле оназагай талаларын айтыр, эртем терминнерин ажыглаар.</p> <p>Парлалга стилиниң жанларынга сөзүглелдер тургузар: медээ дамчыдары (демдеглел, интервью, репортаж, отчет), сайгарылгалыг (статья, рецензия),</p> <p>Чечен чогаал стилинге ажыглаар дылдың аргаларын, сөстөр, домактарның стиль талазы-биле ажыглалын тодарадыр.</p> <p>Албан-херек стилиниң жанрларын бижип билир.</p> <p>Чечен чогаал стилинге хамаарышкан сөзүглелдин сайгарылгазын кылыр.</p> <p>Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.</p> <p>Шилилге диктант.</p> <p>Чогаадыг. Стильдерниң кайы-бир хевирин ажыглавышаан, «Бойдус чаңы болчумча чок», «Тооруктуг долгай тандым долганзымза, тодар-ла мен...», «Суурумнуң ыдыктыг чери» (өөреникчиниң шилилгези-биле) деп темаларның кайы бирээзинге бижиир.</p> <p>Төлевилел камгалалы «Сөзүглелдин уран-чечени»</p>
	Эртем стили, ооң хевирлери	1	
	Албан-херек стили, ооң хевирлери болгаш ылгавыр демдектери.	1	
	Албан-херек бижиктери	1	
	Резюме.	1	
	Публицистика стилиниң хевирлери	1	
	Публицистика стилиниң сайгарылгалыг жанрлары	1	
	Публицистика стилиниң медээ дамчыдар жанрлары	1	
	Аас-биле дыңнадыг, ооң хевирлери	1	
	Чечен чогаал стили	1	
Уран-чечен аргалар	1		

	Стиликтиг фигуралар. Аас чогаалының дылы	1	(өөреникчинин шилилгези-биле)
	<i>Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.</i> <i>Шилилге диктант</i>	1	
	<i>Чогаадыг</i>		
	<i>Төлөвилел камгалалы</i>		
Чугаа культуразы	Чугаа культуразы	Нийти шагы – 10	Чугаалажылга үезинде чугаа культуразының чамдык айтырыгларын ылгаар болгаш шын ажыглаар: нормажыттынган, коммуникативтиг, чугаа этиказын сагыры. Номчулга үезинде сөстөрни шын адаар, үн доктаашкыннарын сагыыр, логиктиг ударениелерни салыр. Аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыр. Бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазының тургузуунхайгаараар, сайгарар, үнелээр. Хөй улус мурнунга чүве чугаалап тура, литературлугдылдың нормаларын сагыыр. Мергежилгелер кылып тура, тыва дылдың орфоэпия, лексика, грамматика, стиль талазы-биле нормаларын сагыыр. Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар. Чогаадыг-эссе: «Кандыг чугааны эки дээрил?» Угаап боданышкын хевиринге чогаадыг: «Литературлуг норма дээрге ...». Шинчилел ажылы. «Чугаа этикедин сагыры – кижиниң нийти культуразының демдээ». Немелде онаалгаларлыг түңнел хыналда диктант.
	Чугаа культуразы – лингвистиканың бир адыры. Чугаа культуразының кол талалары	1	
	Дылдың нормалары болгаш ооң хүлээлгелери. Тыва литературлуг дылдың нормалары	1	
	Стиликтиг нормалар	1	
	Аас болгаш бижимел чугаа культуразы	1	
	Бодунуң болгаш өске кижиниң үнелээри	1	
	Хөй улус мурнунга чүве чугаалаарының культуразы	1	
	Чугаа этикединиң онзагайы	1	
	Албан-ёзузу-биле харылзажырының культуразы	1	
	<i>Чогаадыг-эссе: «Кандыг чугааны эки дээрил?»</i>	2	
<i>Угаап боданышкын хевиринге чогаадыг: «Литературлуг норма дээрге ...»</i>			

	<i>Шинчилел ажылы. «Чугаа этикетин сагыры – кижиниң ништи культуразының демдээ»</i>		
	<i>Немелде онаалгаларлыг түңнел хыналда диктант</i>		